

Rekomendacje dotyczące:

„Wypracowanie mechanizmów zachowania trwałości miejsc świadczenia usług społecznych utworzonych w ramach projektów EFS”

Realizacja projektów ze środków EFS „wczoraj” i „dziś” to niejako „dwa różne światy”. W ciągu kilku ostatnich lat tak wiele zmieniło się w sferze potrzeb i uwarunkowań społecznych, że możemy śmiało mówić o przemianie dziejowej.

Wśród wielu aspektów tej zmiany jedną z istot wydawania publicznych pieniędzy nie jest już „eksperymentowanie”, „podejmowanie prób” czy „nadzwyczajnych starań”. **Istotą jest wypracowanie** i owoce **wdrożenie rozwiązania** danego wyzwania/problemu społecznego.

W tym kontekście pojęcie „**trwałość**” niesie ze sobą kolosalne znaczenie. Można zaryzykować twierdzenie, że znaczenie to **nigdy dotąd nie było tak ogromne**. W związku z tak wielką rangą pojęcia „trwałość” należy na nią spojrzeć bez jakiegokolwiek retuszu. Inaczej znajdziemy się w sytuacji, z której nie będzie już wyjścia. Jesteśmy zatem zobowiązani wykorzystać to nasze „dzisiaj”.

Traktując bardzo „na serio” misję znalezienia rozwiązania, choćby w niewielkim stopniu, może na skalę „mikro”, powierzonego nam wyzwania/problemu społecznego musimy poświęcić mu znaczną część naszego myślenia. Więcej: naszego współmyślenia. Dlatego proces wypracowywania działań związanych z usługami społecznymi wymaga w obecnym czasie zwrócenia bardzo szczególnej uwagi na diagnozę potrzeb potencjalnych odbiorców, gotowość przystąpienia osób do działań projektowych oraz ewentualne bariery, trudności oraz inne uwarunkowania, których pominięcie może skutkować nie tylko brakiem trwałości, ale wręcz brakiem możliwości realizacji projektów. Logistyka transportu czy kwestie opieki nad osobami zależnymi w kontekście rozszerzenia zakresu miejsc świadczenia usług społecznych to sprawy podstawowe. Istotnych uwarunkowań jest jednak więcej. Zatem pierwszym i najważniejszym z punktu widzenia efektywności podejmowanych działań, a w konsekwencji także zachowania trwałości jest bardzo dobra znajomość środowiska, lokalnych uwarunkowań oraz budowane przez lata relacje. W tym kontekście często dotąd spotykana „turystyka projektowa” absolutnie nie zda egzaminu i stanowi dziś „śmiertelny grzech” dla wszystkich, którzy się jej podejmują, ale też dla tych, którzy na nią przyzwalają.

Podobnie rzecz się ma z partnerskimi mechanizmami realizacji projektów. „Partnerstwa papierowe”, które tu i ówdzie można było napotkać przy realizacji wielorakich projektów niosą za sobą ogromne niebezpieczeństwo oraz perspektywę zaprzepaszczenia szansy na zbudowanie trwałych mechanizmów.

Powyższe oraz przedstawiane poniżej rekomendacje nie są owocem „geniuszu umysłu” - są owocem wieloletnich doświadczeń, szerokiego spojrzenia na kwestie społeczne, głębokich analiz, rozmów, konsultacji, wzlotów i upadków przy realizacji całego wachlarza działań aktywizujących, animacyjnych oraz świadczenia usług społecznych. Relacji z organizacjami pozarządowymi, samorządami i podległymi im jednostkami, przedsiębiorstwami świadczącymi usługi na rzecz ludności, badaczami, analitykami, teoretykami i praktykami. Nade wszystko rekomendacje te mają swoje źródło w relacji i doświadczeniu z bezpośrednimi odbiorcami zrealizowanych oraz na bieżąco prowadzonych działań. Osoby te są najlepszym źródłem i dostarczycielem wiedzy, najlepszym sprawdzianem sensowności wypracowywanych pomysłów oraz najlepszym trybem monitorowania podejmowanych procesów. W dodatku źródłem, za korzystanie z którego nie trzeba płacić...

W zależności od działań podejmowanych w realizowanych projektach oraz formuły ich wypracowywania i realizacji możliwe są następujące modele, mechanizmy i rozwiązania w kontekście zachowania trwałości miejsc świadczenia usług społecznych:

PARTNERSTWO MIĘDZYSEKTOROWE

– standard rekomendowany: JST & NGO – Ustawa o Działalności Pożytku Publicznego i Wolontariacie nie tylko daje możliwość skorzystania z potencjału organizacji pozarządowych, ale wręcz przymusza samorządy do współpracy; niestety nie wszystkie samorządy mają komfort obecności na swoim terenie profesjonalnych i gotowych na współpracę (na miarę i skalę potrzeb własnych mieszkańców) fundacji czy stowarzyszeń; dlatego niezwykle ważne jest, aby samorząd zadbał najpierw o instytucjonalne wsparcie organizacji pozarządowych, pomimo wielorakich uwarunkowań, które niejako poddają w wątpliwość racjonalność takich rozwiązań ze względu na wszechobecne stereotypy: „Organizacja pozarządowa trampoliną do samorządu!!!” - przy takim podejściu każde stworzenie, które się rusza stanowi zagrożenie dla własnej pozycji...

– **standard optymalny: JST & NGO + Przedsiębiorcy + Sektor Akademicki** – w województwie pomorskim nie istnieje pytanie: „Czy partnerstwo?”, nie istnieje nawet pytanie: „Czy partnerstwo jest wartością dla samorządu?”; tutaj zadajemy sobie pytanie: „Jaki model dla partnerstwa z udziałem WSZYSTKICH aktorów życia społecznego i obywatelskiego?” Mogłoby się wydawać, że nie dla wszystkich interesariuszy partnerstwo niesie za sobą bardzo szeroko rozumiane „profity”. A jednak okazuje się, że wspólnota celów podejmowanych w związku z bardzo realnymi wyzwaniami społecznymi jest wartością samą w sobie, i to wartością nie do przecenienia. Studenci na przykład wolą całymi dniami i nocami pracować nad badaniami związanymi z realnymi potrzebami, wyzwaniami, procesami społecznymi zamiast głowić się nad wymagowanymi, zawiłymi i często pozbawionymi sensu zagadnieniami wymyślonymi przy profesorskim biurku;

- projekty zakładają powstanie **Lokalnych Centrów Usług Społecznych (LCUS)**, w ramach których realizowane są wielorakie formy wsparcia uczestników w zależności od zdiagnozowanych potrzeb i założeń projektowych – nie ma nic prostszego jak powołać do istnienia takie Centra, po kilka czy kilkanaście w każdej gminie, a następnie podnosić poziom i zakresy świadczonych w nich usług oraz łączyć je z aktywizacją, animacją, rozwojem zainteresowań, aż do ich – choćby częściowej – ekonomizacji np. z użyciem modelowych rozwiązań Ekonomii Społecznej;

- LCUSy umiejscowione są w/przy świetlicach wiejskich lub innych miejscach w miejscowościach oddalonych od miejscowości gminnej, tak, by dokonano się rzeczywiste ułatwienie dostępu społeczności lokalnych do usług społecznych – główną bolączką wójtów czy burmistrzów jest brak odpowiedniej oferty, adekwatnej do potrzeb i systematycznie odpowiadających na bieżącą diagnozę wypracowywaną wspólnie ze środowiskiem akademickim;

- LCUSy co do swej istoty są w naszej (Stowarzyszenia „Podaj Rękę”) koncepcji miejscem integracji, wsparcia i samopomocy – tutaj z natury rzeczy kwitnie filantropia i wolontariat;

wymiana potencjałów i zasobów; rozwija się wrażliwość, jaka w ciągu kilkudziesięciu lat została z jakichś powodów uśpiona w naszym społeczeństwie;

- istotne, **by JST oraz inne sektory miały przekonanie o istotnej wartości proponowanego modelu** realizacji działań, tzn. o jego kompleksowości i zapewnieniu ciągłości działań w odniesieniu do zdiagnozowanych potrzeb społecznych tj. zapewnieniu usług opiekuńczych oraz aktywizacji i animacji w odniesieniu do osób starszych w kontekście międzypokoleniowym; modelowym rozwiązaniem strategicznym dla rekomendowanego rozwiązania jest tryb kooperacyjne rozwiązywanie problemów społecznych;

- **partnerstwo**, o którym mowa **powinno mieć charakter stały**, najlepiej budowane w ramach wieloletniej współpracy, dający wszystkim stronom zaangażowanym przy wdrażaniu modelu poczucie stabilności oraz trwałości narzędzi wraz ze świadomością potrzeby ich rozszerzania w oparciu o zdysyrfikowane źródła finansowe (np. poprzez utworzenie stałych gminnych i powiatowych roboczych zespołów interdyscyplinarnych w kontekście usług społecznych i aktywizacji lokalnej z udziałem szerokiej reprezentacji wszystkich zainteresowanych sektorów) – **mechanizm kooperacyjnego rozwiązywania problemów**;

- w ramach projektów pokrywane są koszty bieżącego funkcjonowania LCUS tzn. np. koszty zużycia (energia, woda, gaz), koszty te po zakończeniu realizacji projektów przechodzą na gminę lub pokrywa je podmiot (np. PES), który w LCUS realizuje działania o w oparciu o narzędzia i mechanizmy Ekonomii Społecznej (np. spółdzielnie socjalne osób prawnych: JST & NGO);

- standard realizowanych po okresie realizacji projektów usług zależny jest od wielu czynników i w odniesieniu do projektowych form wsparcia może zostać obniżony, choć jest to zależne od podejścia partnerów, głównie w kontekście jakości i efektywności działań realizowanych w ramach projektów.

Realizacja poszczególnych elementów/form wsparcia możliwa jest z użyciem ustawowych form, które – rzecz jasna – wymagają jeszcze nie tylko dopracowania, retuszu, udoskonalenia, ale wymagają też przekonania wszystkich zainteresowanych stron. Sama obecność poszczególnych rozwiązań formalnych i prawnych nie stanowi o ich mocy sprawczej. Choćby zagadnienie związane z inicjatywą lokalną, która tylko gdzieś doczekała się wdrożenia ze względu na brak uszczegółowienia oraz dobrych praktyk, na które można się powoływać. Poniżej prezentowane mechanizmy stanowią jedynie swoistą ścieżkę dla znalezienia środków dla wypracowanych rozwiązań. Natomiast cała treść zależna jest od czynników, o których mowa była powyżej:

^ **zlecenie trwałej instytucji o charakterze publicznym**, świadczącej usługi na rzecz społeczności lokalnych i regionalnej – stan dzisiejszy stosowania tego mechanizmu nie napawa optymizmem; najczęściej stosuje się go w przypadku najtrudniejszych wyzwań: piecza zastępcza, schroniska dla bezdomnych, łaznie dla osób z problemami alkoholowymi, schroniska dla samotnych matek z dziećmi itp.; czasem pojawiają się szkoły przekazywane w ręce organizacji pozarządowych, jednak głównie w miejscach, gdzie ze względu na kwestie demograficzne szkoła niesie lub stanowiłaby zbytne obciążenie dla budżetu gminy; są oczywiście bardzo pozytywne wyjątki, wiele z nich na

Pomorzu; jednak do stosowania takiego rozwiązania jako standardu potrzeba jeszcze dużo pracy i wysiłku, a nade wszystko budowania partnerskich relacji;

^ **zlecenie usługi** – rynek jest tym mechanizmem, który dyktuje warunki; swój dyktat stosuje także Prawo Zamówień Publicznych, choć w tym względzie kwestie społeczne zostały nieco bardziej dostrzeżone, ale stosowanie klauzul społecznych – z wyjątkiem wymogów związanych z wykorzystywaniem środków unijnych – nie należy jeszcze do stałych dobrych praktyk samorządowych;

^ **zakup usługi** – wyzbycie się stereotypów: „Komercyjne – dobre, profesjonalne. Pozarządowe – tanie.” stanowi warunek „sine qua non” dla stosowania tego mechanizmu, który niesie za sobą zapomnianą w kontekście poszukiwania usługodawcy wartość dodaną: zaangażowanie płynące z serca...

^ **powierzenie realizacji zadania publicznego** – oznacza, że 100% kosztów przeznacza się na jego realizację; mechanizm stosowany o wiele rzadziej niż kolejna forma, a przecież wystarczy uświadomić sobie, że organizacja pozarządowa, której powierza się realizację zadania nie generuje zysku a „jedynie” (bo bardziej pasuje: „AŻ”!) gotowe do pracy i społecznikowskiego zaangażowania ręką i sercem...

^ wspieranie realizacji zadania publicznego – przyznawanie punktów w ilości zależnej od procentowego udziału finansowego jest skrajnym wyrazem niezrozumienia idei współpracy międzysektorowej i realizacji zadań publicznych; jednak mechanizm ten niesie za sobą także pewien pozytyw, którego warunkiem jest współpraca międzysektorowa na każdym poziomie terytorialnym, dzięki czemu możliwe jest wyznaczenie choćby jednego wspólnego celu, na który w Programach Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi można przeznaczać środki zarówno w ramach budżetów gmin stanowiących wkład do projektów regionalnych; dodatkowo mechanizm ten może się stać pozytywnym mechanizmem budowania partnerstw wewnątrz sektora pozarządowego.

Powyższe formy przeznaczania środków mogą być realizowane:

- kontraktowania usług o charakterze długoterminowym

- w formie konkursu ofert – tryb ten może być jednym z bardziej sprawiedliwych sposobów na powierzanie czy wspieranie realizacji zadań, wymaga to jednak wysokich standardów, przejrzystości, transparentności, zaangażowania partnerów społecznych, wysokiego poziomu kultury współpracy, edukacji i wsparcia instytucjonalnego pozwalającego na odnalezienie się organizacji pozarządowych w gąszczu wymagań i przepisów oraz czynników zapewniających efektywność i trwałość stosowania wypracowanych rozwiązań; w kontekście usług społecznych i zapewnienia ciągłości relacji, która dla osób w potrzebie jest niezwykle ważna, formuła konkursów ofert nie jest najlepszym rozwiązaniem i sugeruje się tu stosowanie mniej znanych i popularnych mechanizmów kontraktacji, które w parze z procesami partnerskimi byłby gwarantem jakości oraz trwałości realizowanych usług;

- **w trybie 19a** (tryb pozakonkursowy) – do 10 tys. zł. w ramach jednego zadania, nie więcej niż 20 tys. zł./rok dla danego podmiotu – są to stosunkowo niewielkie środki mając na uwadze kompleksowe usługi społeczne, niosą jednak możliwość uzupełnienia budżetu czy zaradzenia

nagłym wyzwaniom, które trudne były do przewidzenia w fazie wypracowywania projektu czy działania; tryb ten jest także pozytywnym narzędziem w przypadku realizacji usług przez konsorcja (partnerstwa) kilku organizacji oraz na terenie szerszym niż jedna gmina – suma wkładu zaistniałego przy kilku gminach i kilku organizacjach mogłaby stanowić znaczące wsparcie dla wdrażanych rozwiązań czy realizowanych usług;

- innych prawnie dopuszczalnych form powierzenia i zlecenia zadań;

- niezbędne dla rekomendowanych rozwiązań jest ujęcie wypracowanych rozwiązań w wypracowywanym rocznym Programie Współpracy z organizacjami pozarządowymi, oraz stworzenie **wieloletniego Programu Współpracy** mającego charakter strategiczny; Programy Współpracy są niestety inaczej traktowane przez partnerów: dla samorządów jest to zwłaszcza formalny obowiązek, dla organizacji pozarządowych wręcz „konstytucja współpracy”; od kultury współpracy zależy, czy Programy Współpracy będą żywym i wartościowym narzędziem wzmocnienia sektora pozarządowego oraz rozwiązywania wyzwań/problemów społecznych, czy też będą tylko martwym dokumentem, w którym corocznie zmienia się głównie ostatnia cyfra kolejnego roku;

- ze względu na długotrwały charakter rekomendowanych działań niezbędne jest otoczenie organizacji pozarządowych profesjonalnym wsparciem o charakterze instytucjonalnym, któremu służą obecne w woj. pomorskim kompleksowe rozwiązania strategiczne zwane **Pomorskim Systemem Współpracy i Wspierania Organizacji Pozarządowych**, w którym udział biorą sieciowe struktury takie jak **Pomorska Rada Organizacji Pozarządowych**, Pomorska Rada Działalności Pożytku Publicznego, wraz z ich lokalnymi odpowiednikami tj. Powiatowe Rady Organizacji Pozarządowych, Gminne i Powiatowe Rady Działalności Pożytku Publicznego oraz **Pomorska Sieć Centrów Organizacji Pozarządowych** wraz z ich lokalnymi odpowiednikami powiatowymi Centrami Organizacji Pozarządowych, które monitorują, dokonują bieżącej diagnozy, analizy stanu faktycznego i potrzeb, oraz prowadzą bieżącą ewaluację realizowanych działań w ramach modelu współpracy.

Materiały źródłowe:

- **Poradnik Modelowej Współpracy Administracji Publicznej i Organizacji Pozarządowych**, Sieć Wspierania Organizacji Pozarządowych SPLOT przy współpracy Departamentu Pożytku Publicznego w MPiPS, Związku Miast Polskich, Collegium Civitas, Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich, Instytutem Spraw Publicznych, Warszawa 2012
- **Model kontraktowania usług społecznych**, Centrum Inicjatyw Obywatelskich, Słupsk 2015

WARTOŚĆ DODANA

Osiągnięcie wartości dodanej w poprzez wypracowanie w modelu dodatkowych środków z przeznaczeniem na:

- wdrożenie finansowych mechanizmów opartych na Ekonomii Społecznej, dzięki którym osoby w wieku starszym uczestniczące w programach aktywizujących będą mogły generować dochód dzięki wytwarzanym produktom czy świadczonym usługom; wymaga to jeszcze dopracowania rozwiązań formalnych i prawnych, jednak podstawy do takiej aktywności już w naszym prawie się znajdują;

- pokrycie części kosztów związanych z realizacją modelu (materiały, koszty zużycia, dojazdy itp.)

możliwe jest po upłygnięciu odpowiedniego okresu czasu na wypracowanie (również w trybie partycypacyjnym tj. wraz z lokalnymi partnerstwami wraz z uczestnikami i odbiorcami całego procesu) oraz analizie potencjału rekomendowanego mechanizmu, tzn. jego rachunku ekonomicznego.

Mechanizm zakłada powstanie międzypokoleniowych grup inicjatywnych, a w ślad za nimi Podmiotów Ekonomii Społecznej, które wypracowywać będą przychody dzięki realizacji usług i/lub wytwarzaniu produktów (np. lokalnych produktów kulturalnych, gastronomii, rękodzieła itd.).

W procesie niezbędny jest udział Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES).

Rekomendowany mechanizm został wypracowany przez Stowarzyszenie „Podaj Rękę” z udziałem Partnerstwa Powiatu Gdańskiego. Jego zainicjowanie możliwe było dzięki wdrożeniu w ramach **RPO WP 2014-2020 Metropolitalnego Systemu Aktywizacji Społeczno – Zawodowej** z udziałem międzysektorowych Partnerstw Powiatowych w powiatach: kartuskim, wejherowskim, czewskim, puckim, gdańskim, gminie Stegna oraz Gdańsku, Gdyni i Sopocie.

Przykładem realizowanych w powyższym modelu działań jest:

Partnerstwo Powiatu Gdańskiego z udziałem Powiatu Gdańskiego oraz gmin: Cedry Wielkie, Suchy Dąb, Pszczółki, Trąbki Wielkie, Kolbudy, Pruszcz Gdański, Przywidz oraz Miasto Pruszcz Gdański, a także nieformalni partnerzy NGO: Stowarzyszenie „Żuławy Gdańskie”, Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne, Fundacja „Akademia Trzeciego Sektora”, Stowarzyszenie „Rodzina Kolpinga”.

W ramach Partnerstwa wypracowane zostały systemowe działania pod nazwą: **„Aktywni – Samodzielni – Kreatywni w powiecie gdańskim” – Aktywna Integracja i Usługi Społeczne.**

Zakładana w Projekcie powiatowym - Aktywna Integracja - grupa docelowa to 190 osób bezrobotnych w szerokim rozumieniu. Dzięki rzeczywistej partnerskiej kooperacji w chwili obecnej tj. na blisko 6 m-cy przed zakończeniem realizacji grupa docelowa liczy 220 osób, kolejnych 20 osób znajduje się na liście rezerwowej, a kolejna edycja, która rozpocznie się 1.11.2018 roku posiada już blisko 40 osób w fazie oczekiwania na rozpoczęcie działań. Wszystko w sytuacji „braku osób bezrobotnych na rynku pracy”! Taka efektywność możliwa była i jest do realizacji dzięki relacjom budowanym przez blisko 10 lat w przypadku Partnerów samorządowych oraz blisko 15 lat w kontekście partnerstwa organizacji pozarządowych.

Elementami prowadzącymi do zbudowania realnego Partnerstwa Powiatu Gdańskiego były początkowo współdziałanie w wypracowywaniu Powiatowego Programu na Rzecz Zatrudnienia i Spójności Społecznej Powiatu Gdańskiego, w ramach którego spotkały się ze sobą po raz pierwszy w szerokim międzysektorowym składzie osoby reprezentujące środowiska gminne, organizacje pozarządowe i przedstawiciele struktur powiatowych. Chociaż w ślad za wypracowanymi rozwiązaniami strategicznymi nie poszły żadne realne działania wprowadzające wszystkich interesariuszy w realną współpracę nad poszczególnymi elementami rozwiązań, to jednak „kiełkować” zaczęły relacje pomiędzy poszczególnymi podmiotami i reprezentującymi je osobami.

W ramach tego samego pakietu Projektów realizowane są Usługi Społeczne z użyciem teleopieki. Ze względu na niski standard usług opiekuńczych z użyciem nowych technologii Lider Partnerstwa Stowarzyszenie „Podaj Rękę” rozpoczęło współpracę z podmiotem, który mając doświadczenie branżowe na południu Polski został wprowadzony do Partnerstwa, na bazie którego wypracowany został pakiet rozwiązań teleinformatycznych, zwany **„Senior Pomorski”**.

Diagnoza potrzeb, barier, ograniczeń, możliwości oraz idące za tym rozwiązania wypracowane zostały w ciągu 2 lat przez szerokie Partnerstwo „Senior Pomorski” wraz z przedstawicielami osób w starszym wieku z terenu woj. pomorskiego, organizacji pozarządowych z 3 regionów Polski, oraz specjalistycznym udziałem zagranicznych Partnerów: **Ageing and Dementia Research Centre i Bournemouth University.**

